

Лукиј Анај Сенека “За гневот”, Магор, Скопје, 2003, 191 стр.

Светлана Кочовска
kocovskas@yahoo.com

Лукиј Анај Сенека, од една страна сериозен и аскетски строг вљубеник во стоичката философија и моралист, а од друга страна мрачен поет-трагичар и духовит мајстор на сатирата, претставува најкрупна личност во римската книжевна јавност во I век нова ера. Овој Шпанец по потекло, книжевник со голема дарба и моќен политичар во време на интриги и политички пресврти, најголема слава стекнал со философските трактати, по кои го добил прекарот Сенека Философ. Иако се смета за главен претставник на доцната стоа, образуван кај Сотион (кој ѝ припаѓал на стоичко-питагорејската школа на Квинт Сектиј и кај киникот Деметриј), во своите философски спекулации ја отфрла строгата дедукција на мислата, строгото логичко расчленување и дијалектиката и сиот философски интерес, еклектички, го насочува кон практичната етика, со намера да влијае на волјата на читателите и да ги поттикне да побараат одговор на прашањето како човек може да постигне блажен живот.

De ira (За гневот) е еден од десетте философски трактати, групирани заедно во амброзискиот манускрипт под насловот *Dialogi* (иако не се напишани во форма на дијалог) во кои интересот на философот е свртен кон чисто етички проблеми. Далеку од стоичката рамнодушна супериорност, разгневен поради гневот, со вжештен од реторика стил и лабава композиција, Сенека, Римјанин во времето на Калигула, Клавдиј и Нерон, во три книги пишува за најгрдата и најбезумната страст - гневот. На оваа грижливо елаборирана расправа веројатно ѝ претходеа неколку соодветни расправи со слична содржина, меѓу кои и една на неговиот учител Сотион – Περί ὀργῆς. Отстранувањето на страстите, меѓу кои спаѓа и гневот, како едно од основните начела на стоичката етика е услов за блажен живот. Во оваа монографија за гневот како кралско лудило меѓу примерите од ориенталната и грчката историја повеќе пати се споменува и римскиот император Калигула. Тоа говори дека таа е најверојатно напишана во почетокот на владеењето на Клавдиј, кога Калигула веќе бил мртов, но споменот на неговиот разврат сè уште бил свеж. Трактатот му е посветен на Новат, помладиот брат на Сенека. Во првата книга Сенека ги разгледува надворешните аспекти на гневот – што е тоа гнев, каква е неговата природа, во што се разликува од лутината и кои се неговите видови. Гневот е суров и опасен порок, кој нема моќ да го согледа праведното и вистинското. Тоа е желба за возвраќање болка, која не води грижа за достоинството, заборава на ближните, и поттикната од бесмислени причини истрајува и се задлабочува во она што го започнала. Ниту една несреќа не му донела на човечкиот род толкава штета. Овој *brevis furor* како наплив на бездушност, желба за оружје и крв не е полезен ниту во битка, зашто е брзоплет и безумен; бесполезен е дури и кога е умерен, зашто умерената страст не е ништо друго освен умерено зло. Додека гневот ја љуби и ја негува заблудата, разумот како единствено и возвишено добро, сè додека се држи настрана од страстите има моќ да ја согледа вистината.

Во втората книга Сенека изнесува попрецизни определби, испитувајќи дали гневот започнува со намера или нагонски, дали се јавува сам од себе, или независно од нашата волја. Ниту една од дразбите кои го вознемируваат духот не претставува гнев, зашто сè додека разумот не им подлегне на дразбите и не му се покори на духовниот вриеж, дразбата претставува само чувство, зачеток кој ѝ претходи на страста. Гневот се разгорува со посредство на разумот, затоа што тој е волев порок на душата. Со оглед на тоа што не постои ништо толку тешко и мачно коешто човечкиот разум не може да го надмине, и за гневот постои лек. Единствено со разумот човек може да се сочува од гневот и да го ублажи доколку западне во него. Природата на некои луѓе пројавува поголема склоност кон гнев, во зависност од тоа кое од четирите начела преовладува – оган, вода, воздух или земја. Огнената природа е најмногу склона кон гнев, а влажната, сувата и студената треба да се чуваат од страв, тврдоглавост и сомнеж, зашто и самите тие предизвикуваат гнев. Човек треба да го лекува својот гнев според сопствената природа. Најдобар лек за гневот е одложувањето и подготвеноста да се пронајде нешто штетно и во она што е спокојно, зашто таму штетното не е отсутно, туку само мирува.

Во третата книга расправа повторно за начините со кои може да се изцели гневот и начнува нешто за тоа како може да се ублажи кај другите, во зависност од тоа колкави му се силите и во зависност од природата на разгневениот. Мислата дека моќта ги извитоперува луѓето е поткрепена со бројни примери од ориенталната, грчката и римската историја. Гневот на Камбис, Астијаг, Дариј, Ксеркс, Лисимах, Сула, Катилина, Гај Кајсар Калигула, Алтисан, Кир, Антигнон I Едноокиот и уште на безброј други владетели унесреќил безброј мали луѓе. Но, со оглед на тоа што не постои моќ во која не се втурила неправда, залудно е човек да си го губи времето на одмазда. Единствено со договор за меѓусебна љубезност и со вечерно преиспитување на кој порок сме му се спротивставиле денес, човек може да си ја успокои душата. Со разумот како посредник, човек треба да изнајде сили за да прости, затоа што животот е кус.

Покрај тоа што книжевното дело на Сенека го разбудило интересот за философија, тоа е сведок на еден нов стилски правец, кој оставил траги во подоцнежните векови на европската книжевност. Тој, како профет на модерниот „нов стил“ во времето на империјата – стил кој често е карактеризиран како нервозен и лапидарен, со куса, кристално просирна, испрекината и реторички дотерана реченица, која често добива форма на епиграм, внесува нов ритам, сосема поинаков од дотогашниот умерен азијанизам на Кикерон. Од друга страна, неговите мисли често се приближуваат до христијанската етика. Неговата концепција на Бог, како морално и духовно битие, отишла далеку од своето време, па неговите философски трактати биле ревнотно читани и препишувани низ целиот среден век.

Македонскиот превод на *За гневот* на Лукиј Анај Сенека ѝ припаѓа на едицијата *Монади* на книгоиздателството „Магор“. Авторот на преводот Билјана Чаловска Караевска грижливо се потрудила преводот да биде поткрепен со коментари, кои на читателот му претставуваат нужна смерница при средбата со текст постар од две илјадалетија. Иако кусите и испрекинати реченици, одлика на „новиот стил“, често пати предизвикуваат недоумица кај преведувачот, таа успешно ги надминала, нудејќи досетливи решенија. Денес кога наидуваме на бројни примери на изопаченост поради моќ, алчност, дрскост, безумие и гнев, оваа симпатична мала книшка се чини како исклучително полезен прирачник за тоа како да се справиме со него.